

SZAKOLCZAY LAJOS

Édes otthon

Kolozsvári Papp László drámája
Nyíregyházán

Kolozsvári Papp László: Édes otthon (nyíregyházi Móricz Zsigmond Színház).
Máthé Eta (Babus néni) és Szigeti András (Antal)

Kolozsvári Papp László a negyvenes nemzedék ismert prózaírója. Nehezen - már-már bebocsátásért könyörögve - tört be a magyar irodalomba, de aztán annál biztosabban vetette meg a lábát. Számptalan, idegen nyelven is megjelent könyve jelzi, hogy sikeres volt a honfoglalás. Ki emlékszik ma már az évekig itt-ott kallódó, olvasásra váró kéziratok regényeire!

Kolozsvári Papp - még Romániában - a színpadra is fölmerészkedett; bátorságán ne csodálkozzunk, hiszen végzettségét tekintve színész. Nem biztos, hogy ezért, de talán ezért is vonzódik a szín-házhoz, s legalább drámaíróként akar oda visszakerülni.

Mindkét eddig írt drámája komédia. Jóllehet a *Hazánk fiait* a szerző csupán ujjgyakorlatnak szánta, afféle dráma-írói bemutatkozásnak, már észrevehető benne az a sajátos *mosolyintás*, amely a darab *mai* hőseit papírmásé figuráknak láttatja. Hazánk fiait itt élnek mellettünk és tőlünk távol; az egyik gazdagságát hozza haza, hogy evvel együtt is kiröhögjék, a másik - a szomszédból - szerénységét és meghunyászkodását. Melyik vetendő meg jobban: a csilingelő játék végével szimbolizált „idegen üzletember pénzesúri hatalma, vagy az érzésben és gondolkodásban hozzánk hasonló (tartozó?) „idegen” alkalmazkodóképessége? Tartó Ferenc családja béketűrő, tipikus polgári képződmény. Öreg és fiatal, messziről és innen a közelből jött, családhoz tartozó vagy csak nekik (ellenük?) drukkoló egyformán beszél; összemosza őket a közhely, a falvédő giccséhez hasonló érzésvilág. Itt még alig lehet szövegeik, magasztos, fennkölt tirádáik kliséi mögé látni. Vannak, tenyésznek; s ahogy megnyilvánulnak egyetlen gesztusban, szóban: az a humor. Kolozsvári Papp jól bonyolítja a különös ragacs, cselekménynek alig nevezhető vegetációját. Belülről ismeri a színpadot, tudja, mikor kell egy jeleneteket befejeződnie, a hirtelen váltások miféle hatásokat idézhetnek elő és így tovább. A drámaíró minden sorában, mondatában realistát játszik, s rikitó valóságú-

ségétől válnak a jellemek valószínűtlenül.

Az *Édes otthon*ban hasonló a helyzet. Csak hogy itt a szöveg első jelentése, mindenki által élvezhető „humor”-szintje mögött újabb és újabb réteg van. Ezt a sok lefetyelés ugyan némileg el-fedi - pontosabban: első olvasásra (és hallásra) nehezen érzékelhetővé teszi a több lépcsős filozófiai(?) csavarintást -, de az író mrozeki alapállása nyilvánvaló. Még akkor is, ha Kolozsvári Papp nemegyszer klasszikusoktól csent szöfordulatai, montázsok ható csipkelődő dialógusai lágyabbak, mint a lengyel drámaíróéi. (Ezt a lágyaságot elsősorban a kevésbé feszes szerkezet okozza. Más kérdés, hogy az író szántsándékkal zúdította egymásra a mindennapi lét - családi élet, politika, sajtó, diplomácia stb.

közhelyeit.) Ot mindennél jobban az *édes*., a ránk erőszakolt édes, a cukorkának álcázott rettenet természetrajza izgatja, s kiváltképp az, hogy meddig kell elviselnünk a békés családi otthon békéjét szörnyetegként vigyázó asszonytábornok, Babus néni mesterkedéseit. Akinek megingathatatlan hatalma nagyon is ismerős filozófián alapszik: „Hiszen én már csak azért vagyok, hogy te boldog légy. Hogy te úgy légy boldog, ahogy én akarom ...”

Babus néni mindenkinek „a jó meleg, biztonságos ketrecet” ajánlja, „a tiszta erkölcsöt”, az „egyszerű életet”, a „meleg, testvéri közösséget”; ő az, akinek „mindig ott kell lennie a vártán”, hiszen a háztáji rémuralom megszervezése állandó készenlétet igényel: békés mosollyal, de a vas szigorával jelen lenni mindenütt! Az így kialakított „édes otthon” azonban csak a zsarnok számára édes; amíg saját akarata, világot lebírni akaró szándéka érvényesül, kéjes érzettel lubickol a háza népét körülvevő mocsárban. Egymásnak ugraszthatja „szeretteit”, „*búzd* meg, ereszd meg! alapon alamiz-

nát kínálhat a behódolóknak, akik hűségüket bizonyítván egymással versengve kapnak a konc után. Mindent megtehet, hiszen ő jót akar, legapróbb cselekedetét is a jóra törekvés vezérli. Ha valaki nem bírja az idegen, feszes egyenruhát, és kikilóg a sorból, azt először megbünteti, hogy mielőbb jöjjön a meg-bocsátás. A „nagy családban ez a világ rendje. Babus néni falvédőszövegre emlékeztető monológjában - mit bánja ő, hogy csak kívülről látszik a nagy egyet-értés - kinyilvánítatik az egyetemes boldogság. A „Tiszta udvar, rendes ház” mozgalomban résztvevőknek egy pillanatra megnyugvást hoz ez a bűvös vallomás, jóllehet tudják, hogy a mézes-mázos önteltség milyen fertelmet takar.

„Most megint együtt vagyunk mind, egyet akarunk, egyetlen hatalmas érzés köt össze, a szeretet érzése ... S ez szép, ez melegíti öreg szívemet ... Helyreállt a házirend. Babus néni házában szigorú, de emberséges rendje ... De ez még csak a kezdet, nagy utat kell még megtenni az én fiamnak. Fokozatosan, lépcsőről lépésre kell átadni a tapasztalatokat az ifjú nemzedéknek ... Hogy aztán, a meg-tett út végén fölragyogjon előttünk is a cél ... A rend, mely ennek a kis háznak emberséges törvénye. Most boldog az én fiam, az én Antalom, érzem, hogy boldog, s ezt nekem köszönheti ... De mit számítok én ... Mi a hajlott kor, az önfeláldozás jutalma? A csöndes, néma öröm ... És a munka, mely óérette holnap is vár... Mert nagy feladatok állnak még előttünk, ez még csak a kezdet... Ugye, jó neked most, fiam, ugye, jó neked...?”

Mindez - kitűnő (első) felvonásvég - akkor hangzik el, amikor Babus néni, flaszteron és trágyadombon egyforma kéjjel császalkál Mirigyként, hön szere-tett Antalját - tanár létére is csökkent nevelt fiát - bűnbe hajszolta, és Antal

Hartmann Teréz (Ildikó) az *Édes otthonban* (Csutkai Csaba felvételei)

szerelemét fortélyal más karjába lökte. Szerelmi mánortól ittasan ünnepli kalandorságának eredményét, s ekkor még alig lehet következtetni arra, hogy a most csupán képletesen porba hullt fejeket rövid idő múlva véres mészárlás fogja követni. Illetve, a Babus néinek ajándékba hozott tucatnyi fejsze, ha jelezte is a készülődő vérfürdőt, az ügyes dramaturgiával futtatott cselekmény ki-mondottan a zsarnok megbűnhődését, erőszakos halálát sugallta, a parancs-uralom alá édesgetett - kényszerített? - alattvalók - leginkább Antal és Júlia - bosszúját. Babus néni hatalma azonban fokozatosan nő: primitív gyakorlatiasságával behálózza és térdre kényszeríti Antal filozófus barátját, Sebestyént, aljas céljainak szolgálatába állítja az Antal iránti érzéseit nem titkoló Ildikót és a görög kórusok paródiájaként funkcionáló kétfaluszáját, Ágnes és Zsófiát is, akiket marionettként rángat, s közben örül, hogy a vének szájából el-hangzó munkadalban - de csak abban! - épül a boldog jövő.

Az *Édes otthon*, bár a konfliktus erre

(is) enged következtetni, nem a nemzedékek harcáról szól. És nem a fiatalok lakásinségéről, családalapítási bonyodalmairól. A bevehetetlennek tűnő házról (kertes villáról) is csak annyiban, amennyiben ez szükséges volt a meséhez, hogy a boldogság illúzióját keltő panel akár katalizátorként működjék. Kolozsvári Pappot a hatalmi viszonyok érdekelték: az alá- (és fölé-) rendeltség fokozatai, a jól vagy rosszul szuperáló gépezet mechanizmusa, a kis családban mint vizsgálati anyagban fölfedezhető azon torzulások, amelyekből a nagyobb család bajaira is lehet következtetni. Az író probléma iránti érzékenységét bizonyítja, hogy második nekifutásra már valódi közép-európai abszurdot írt, jól játszható alapmesét a korról, korunkról. Bár mindkét drámájában ugyanaz az újságnyelv, a közhellyé koptatott szólam mint stílus eszköz dominál, az *Édes otthon* annyival több, mint a *Hazánk fiai*, hogy annak némelykor partikuláris viszonylataival szemben az új komédia általánosabb érvényű igazságokat próbál kimondani. S a befejezése - még ha Babus néni jellemfejlődése a *Tangó* Edekjének gyors alkalmazkodóképességével némiképp rokon is - félelmetes: Babus néni csak úgy tarthatja meg hatalmát, úgy nyerheti el nevelt fiának kegyét, ha ő lesz az örök menyasszony. S ehhez az kell, hogy a többiek lekaszaboltassanak, hogy az Antal vérengzése utáni kórólétben ő lehessen az egy szál virág. Menti-e Antal bűnét, hogy pszichológiailag teljesen szétrocsolva, mi több: parancsra cselekedett?

A komédia egyetlen homályos pontja a Kertész. Mindvégig a színpadon van, szótlánul jegyezget, följelentget(?), talán evvel az állandó kémleléssel-figyeléssel akarja meghálálni Babus néinek, hogy onnan - a hatalomból - kikopván nem került azonnal az utcára. A figurának alig van dramaturgiai funkciója, s talán csak akkor világosodnék meg kissé, hogy tulajdonképp ki is ő, amikor pisztolytáskával az oldalán beleül Babus néni hintaszékébe, hogy onnan tartsa szemmel - mi több: *sakkban* - az eddig csak papíron számba vett, engedelmességre kényszerített nyáját. De a darab végi értelmező játék oly rövid, oly hamar véget ér, hogy a Kertész szimbolikus jelenléte továbbra is rejtély marad: illetve alig több egy nem konzekvensen végigvitt ötletnél. A komédia a hallga-tag szereplő nélkül is annyira riasztó, hogy a különösebben meg nem formált

alak téblábolása inkább oldja, mint fokozza a drámát.

Kolozsvári Papp *Édes otthona* - épp az előbbieken már említett értelmezési rétegek miatt - nehéz mű. A komédia felhőtlen nevetése mögött ott a fekete nevetés, a reálisból reálisba tűnő történetekben az abszurd. A valószínűtlen helyzetek sorozata irrealitást sugall, azonban ennek semmi köze a szürrealista álomvilághoz. Eme kis haza lakói valódi, földönjáró lények. Nem álmodnak, és az írónak sincs szüksége az álombéli képzelet szabadságára, hogy megidézze őket. Anál nagyobb mértékben a pontosságra, a mikrorealizmusig menő megfigyelésre.

A nyíregyházi társulat egy kissé könnyített a darabon és saját munkáján is, amikor szürrealizmusként fogta föl Kolozsvári Papp abszurdba hajló realizmusát. Már a színpadképen látni lehetett a „csúsztatást”. A díszlettervező Székely László - vendégként - a mesefalak mögé mélységben egy faluképet, amolyan távlati „giccsestményt” varázsolt: fehér házfalak, valószínűtlen zöldek, párába oldódó messzeség. A teret három jegenye-fa határolja, s közvetlen közelükben helyezkedik el a ház tornáca, amely több - dramaturgiailag fontos - találkozásnak a színhelye. Mivel a tornác is eltűnik a színpad mélységében, sokkal jobban lehet látni az oldalfalakkól nyíló ajtók mögötti hallgatózókat, leselkedőket, mint például Ildikó csábítási kísérletét.

Paradox: avval, hogy a díszlettervező (bizonyára a rendezővel egyetértésben) a valódi ház falát, udvarát, környezetét sejtelmesre formálta, vagyis kitágította, összeszűkült a tér: a jobb és bal oldali hatalmas oldalfalak várszerű erődítményt sejtetnek. S ez a „bezártság” el-lentétes Kolozsvári Papp interpretálásával: az *Édes otthon* hőseit nem a kazamatákból és a várarkokból aláomló kövek sújtják agyon, hanem a csipkefinom labirintus porában fulladnak meg. S a két halálnem közti különbség már értelmezés kérdése.

Ez a mondanivalót némiképp szájbarrágó sejtelmesség látszik a rózsaszínűre mázolt tárgyak egyenruháján is. Léner Péter szürreális színekben és meseelemekben tobzódó komédiát állított színpadra: mintha egy kissé minden lebegne. Rendezése váratlan hatásokban sem szűkülökdi, hiszen a Babus néni körülvevő falupletykák, Ágnes és Zsófia például égi hintán ereszkednek le a földre. Ugyanilyen telitalálat a zárókép, amikor a menyasszonnyá öltözött Babus néni -

miközben hatalmas fehér tüllfátylára piros levelek hullanak - ugyanazon az égi hintán fog fölemelkedni. Angyallá válását jól érzékelteti az a csillagmagasság, amelyben eltűnik a nézők szeme elől. Léner Pétert tehát a szép megjelenítés, a képi szürrealitás izgatta; ebben vélt rálelni az édes otthont körülvevő hazugságokra. Mindig fontosnak tartotta közölni: ami itt, ezen a színpadon folyik, az álom. Erre az irreális lebegésre figyelmeztet a fejszék megjelenésekor föl-hangzó hangos, torzított zene is. S legkivált a májszínűre pingált, a bútorok színével harmonizáló kopasztott mű-tyúk. Az már senkinek se jutott eszébe, hogy ebbe a rózsaszín-habkönnyű hancúrozásba esetleg milyen többletet hozott volna egy valódi baromfi, a maga realisabb színeivel, földhözragadtabb „durvaságával”. (Nem véletlen, hogy Harag György jól előkészített újvidéki színpadán épp egy ficánkoló, élő hal keltett döbbenetet a *Három nővér* című előadásban.)

Tehát itt minden hullámszik, minden valószerűtlen, ködgomollyá alakított érzések találnak maguknak megfelelő formát. S mert a „bemondások”, az irodalmi facsarintások és a köznyelv sutaságai többé-kevésbé ülnek, és a vígjátéki helyzetek is jól ki vannak dolgozva (Babus néni és Sebestyén közös tyúk-kopasztása, Antal és Ildikó szeretkezése ide-oda mozgó fabudiban stb.), a közönség jól szórakozik. Még azok is, akik Kolozsvári Papp humorának csak a fel-színét érzékelik. De az *Édes otthon* mondanivalója mélyebben van, melyet nem fedhet el a kacagás. Léner Péter szürrealitásra fogékony rendezése ódzkodott a keményebben pattanó s így nyilván más (is) közlő mondatoktól. Hiába a szép, már-már költői képek sorozata - közülük kiemelkedik Sebestyén és Júlia árnyjátékká stilizált gyors szeretkezése -, ha a Babus néni által forgatott örök malom: a hatalmi gépezet kegyetlensége csak játék üzekedéssé szelídül. (Persze a lesóványított mondanivaló is mondanivaló, az álomba költözés is hozhat a saját koordináta-rendszerén belül eredményeket. A kissé vontatottan induló komédia ritmusa például akkor gyorsul föl, amikor égi hintájukon megjelennek a korábban már említett boszorkányok.) Kolozsvári Papp *Édes otthon*ában fölfedezhetők a ridegebb színek. Ezeknek a megmutatását hiányolom a nyíregyházi előadásból. Magyarán: a darabban sokkal több van, mint amennyit abból Lé-

ner Péter érzékeny, de nem eléggé kemény rendezése föltárt.

A színészi játék. a főntiek szerint értékelendő, noha sejtem, hogy az „ellágyulásnak” a rendezői alapálláson kívül az is az oka, hogy a darab követelte játszásmódnak nincs hagyománya a magyar színházművészetben. Csak találgatni lehet, hogy milyen eredményt hozott volna egy „komolyabb”, a leglehetősebb helyzeteket is valóságnak vevő, annak érdességét a szürrealista beállításokkal nem tompító játék. Ebben a föl-fogásban nyilván másnak mutatkoznék Babus néni szövetséget ápoló háztáji furfangja és Antal, a leghűségesebb csatlós bugyuta, az érzelmességig buta boldogságkeresése. Es ha Sebestyén konyhafilozófiával alátámasztott halandzsája - mely a nagyon is ismert módon előkészített behódolás kiskatéjaként értékelendő - a kelepcebé esett vad riadalmát is tükrözte volna, nem csupán a női bájaktól megszedült szellemi ember téveteg mosolyát. A. nem elég mély értelmezésnek még egy hátulütője van: a gyorsan-, szinte hatásszünet nélkül egymásra sorjázó mondatok úgy darálódnak le, hogy közben elvész a szöveg filozofikuma, így Kolozsvári Papp „idéző” módszere hatástalan marad. S ha ehhez a gyorsasághoz némi szöveghiba is társul, egészen megváltozik a jelentés. Amikor a Kertészt irányító Babus néni csak annyit mond a hallgatag adjutánsnak, hogy „hózzál káposztafejeket”, ciszegényíti, mi több, meg is hamisítja az író dramaturgiai pontosságra épülő mondatait. Az eredeti szöveg így hangzik: „Hózzál fejeket! Mondom, fejekre van szükségem ... ! Hogyhogy milyeneket? Hát káposztafejeket...! Stb.

Ennek ellenére Máthé Eta (Babus néni) alakítása a jobbak közül való. Magához édesgeti és körüludvarolja „gyermekait”, s ha szükséges, egyiküket-másikat még ölebe is ülteti. Nem-csak anyáskodás, a boldog otthon békéjét vigyázó féltés van ezekben az érzelmes pózokban, hanem egyfajta szerelmi kielégülés is. Az örök menyasszony, a ki-kapós, de a szexualitás élményétől meg-fosztott háztáji Napóleon azért veszedelmes, mert semmiben sem ismer mértéket. Ez a tévesztése teszi a hatalomért örvengőt már-már bárgyúvá; úgy hordozza kötélyén. a feliratot. - „Tiszta udvar, rendes ház” -, mintha ettől függ-ne szövetségeseinek sorsa, jövőbeli boldogulása. Babus néni a félrelépett Antal tüzes szerszámát kezelvén jön rá, hogy

simogatásában (no meg a Kertész fegyverében!) erő van, s ezt a kétféle - szerelmi és hatalmi - mámort fogja majd egységbe nagy mutatványra, az erőszakkal megvásárolt nász. Máthé Eta ezt a szörnyeteged meglepő játékkedvvel formálja meg; kacér, ravasz, de mindenekfölött számító öregasszonya félelmetes típus, s ő ehhez egy-egy színt is hozzá-ad a hatalom természetrajzából.

Szigeti Andrásnak kevésbé sikerült Antal bőrébe bújni, noha neki is vannak jól elkapott pillanatai Ez a félénk, kisszerű tanár annyira belesüllyedt a béke (vagy a béke illúziójának) mocsarába, hogy onnan hét ló sem ragadhatja ki. Szigeti akkor jó, amikor a behódolás fokozatait állítja elének; a folyamatot, ahogy megtörik Babus néni érzelmi hadseregének súlya alatt. Hogy nagy komédialehetőségei nem mindig valósultak meg, az fiatalabb nőpartnereinek számlájára írható. Schlanger András rikító karikatúrát rajzol egy szellemi top-rongyról, s ennek köszönhetően jól el-válílik egymástól a két mucsai értelmiségi arca. Groteszki magábamerülései mégis több keménységet igényelnének. Varjú Olga Júlia megformálójaként eléggé merev, indulatai külsődlegesek, így természetesen nem lehet valódi ellen-fele Babus néninek sem. Hartmann Teréz (Ildikó) fontos szerepben nyújt gyöngét; sete-suta mozdulatai szerint *mintha* végig szenvedne a lámpaláztól. Sajnos, haloványra sikeredett az a mono-lógja (is), amelyben a fiatalság kivárási taktikáját kéne elfogadtatnia Antallal. Petényi Ilona (Ágnes) és Szabó Tünde (Zsófia) furcsa szerepet kaptak, egyekeznek megfelelni a rendező koncepciónak. Ugyanebben a cipőben jár Bárány Frigyes hallgatag Kertésze is; avval a különbséggel, hogy a haloványabban meg-írt alakot Léner föltámasztja egy pillanatra. S a fegyverrel végrehajtott (hintá) székfoglalásban benne van annak a körvonala is, hogy milyen izgalmas figura lehetett volna a jegyzetelgető Kertész, ha a többi szereplő sok maszk-ját követve legalább egyetlen maszkját ő is magára húzhatná.

Kolozsvári Papp László: *Édes otthon* (nyíregyházi Móricz Zsigmond Színház)

Díszlet: Székely László m. v. Jelmez: Vágó Nelly m. v. Dramaturg: Osztovits Levente m. v. Zenéjét összeállította: Palásti Pál. Rendező: Léner Péter.

Szereplők: Máthé Eta, Szigeti András, Varjú Olga, Hartmann Teréz, Schlanger András, Petényi Ilona, Szabó Tünde, Bárány Frigyes.